

Tasavvuf Mecmuası'ndan Tasavvuf Dersleri

Muhammed Es'ad Erbili

Hazırlayan: Halim GÜL

Geçen sayımızda tanıtmaya çalıştığımız, Osmanlı'nın son dönemlerinde mutasavvıflar tarafından çıkartılan, Tasavvuf mecmuasından seçtiğimiz iki yazıyı istifadenize sunacağız.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra çeşitli din, mezhep ve tarikat mensupları dernekler kurarak, gazete ve mecmua yayımlayarak aralarındaki bağları kuvvetlendirmenin yollarını aramışlardır. Kendilerini bu cereyanın içinde bulan sosyal gruplardan biri de tarikat mensuplarıdır.¹

Seçtiğimiz bu yazılar İkinci Meşrutiyet'ten sonra kurulan Cemiyet-i Sûfiyye'nin her Salı günü kendi binasında mutasavvıflar tarafından "Tasavvuf Dersleri" adı altında sohbetler düzenleneceğini kendi yayın organı olan tasavvuf mecmuasında ilân etmiş, fakat bu dersler ancak altı hafta devam etmiştir. Bu dersler Tasavvuf Mecmuası'nda da yayımlanmıştır. İşte Kelâmî Dergâhı Şeyhi Es'ad Erbili Hazretleri'ne ait iki ders, bu meyanda makale olarak mecmuada yer almıştır.²

Yazılara geçmeden önce Şeyh Es'ad Erbili Hazretleri kimdir? Kısaca tanıtmaya çalışalım.

Es'ad Erbili, son devir mutasavvıflardan olup 1246/1847'de Musul'un Erbil kasabasında dünyaya gelmiştir. Dedesi, Hâlidîyye'nin kurucusu Halid el-Bağdâdî'nin Erbil'de yaptırdığı tekkeye şeyh olarak tayin ettiği halifesi Hidâyetullah Efendidir. Babası, daha sonra aynı tekkede şeyhlik görevinde bulunan Muhammed Sâid Efendidir. Medrese tahsilini doğduğu bölgede tamamlayan Es'ad Efen-

1 Kara, Mustafa, *TDVİA*, İstanbul 1993, c. VII, s. 335.

2 Yayına hazırladığımız bu yazılar, Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz tarafından hazırlanan, Muhammed Es'ad Erbili'nin Mektûbât'ında 4. ve 5. mektub olarak yer almaktadır.

di, yirmi üç yaşında Hâlîdî şeyhi Tâhâ el- Harîrî'ye intisap etti. Beş yıl sonra sulûkunu tamamlayarak hilafet aldı. Aynı yıl hacca gitti. Dönüşünde şeyhinin vefatını öğrenince İstanbul'a gitmeye karar verdi. İstanbul'da Cağaloğlu'nda Beşir Ağa Dergâhı'nda bir süre misafir olarak kaldı. İkinci Abdülhamid'in damadı Halid paşa kendisini saraya davet ederek sohbetlerinden istifade etti. Bu arada Meclis-i Meşayih üyeliğine tayin oldu. ilim ve irşat faaliyetlerini sürdürdüğü bu yıllarda kendisine bir tekke şeyhliği verilmesini istedi. O sırada şeyhlik makamı boş bulunan Şehremini'nin Odabaşı semtindeki Kelâmî Dergâhı şeyhliğine atandı.

Kelâmî Dergâhı şeyhliğine atandıktan sonra, daha geniş bir çevreye hitap etme imkanı bulan Es'ad Efendi İkinci Abdülhamid tarafından memleketi Erbil'e bir vazife ile gönderildi (1900). Bir süre burada irşad görevini sürdürdü. İkinci Meşrutiyet'ten sonra tekrar İstanbul'a döndü ve Kelâmî Dergâhı'nı genişleterek yeniden inşa etti. Cemiyet-i Sûfiyye'nin kuruluş çalışmaları, bu dergâhta yürütüldü. Cemiyetin reisliğine Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, ikinci reisliğe ise Muhammed Es'ad Erbilî Hazretleri getirildi. Sultan Mehmet Reşad tarafından surre emini olarak hacca gönderildi. Muhammed Es'ad Efendi, Üsküdar Çiçekci'deki Selimiye Dergâhı'nın meşihatını da üzerine alarak oğlu Mehmed Ali Efendi'yi vekâleten bu dergâhın şeyhliğine tayin ettirdi. Muhammed Es'ad Efendi Kelâmî Dergâhı'ndaki faaliyetlerinin yanı sıra, bu dergâha da giderek irşad görevini tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihten kısa bir süre önce, Kelâmî Dergâhı'nda iki hafta misafir olarak kalan Danimarkalı Carl Vett'in hatıraları³ Muhammed Es'ad Efendi'nin çevresini ve tekke ortamını yansıtmaları bakımından önemlidir. Tekkeler kapatıldıktan sonra inzivaya çekildiği Erenköy Kazas-ker'deki evinde sürekli polis gözetiminde tutuldu Menemen olayı ile (Aralık 1930) ilgisi olduğu iddia edilerek oğlu Mehmed Ali Efendi ile birlikte Menemen'e götürülüp idam talebiyle yargılandı. Hakkında verilen idam cezası yaşlılığı sebebiyle müebbet hapse çevrildi. Oğlu Mehmed Ali Efendi ise idam edildi. Es'ad Efendi Menemen'de askeri hastahane'de tedavi görürken 3 Mart 1931 gecesi vefat etti. Onun zehirletilerek öldürüldüğü şeklinde bir kanaat de vardır. Cenazesi ailesine verilmeyerek resmi makamlar tarafından Menemen'e defnedildi. Mezarının bulunduğu arsa üzerinde 1962-1963 yıllarında bir cami yapıldı. Mahkeme zabıtları açıklanmadığından Muhammed Es'ad Erbilî Hazretleriyle oğlu Mehmed Ali Efendi hakkında verilen idam cezasının hangi delillere dayandırıldığı, olayla ilgilerinin olup olmadığı anlaşılamamıştır.

İstanbul, Anadolu ve Balkanlar'da binlerce mensubu bulunan ve çok sayıda kişiye hilafet veren Es'ad Efendi'nin silsilesi en yaygın olarak Mahmud Sami Ramazanoğlu (ö. 1984) tarafından sürdürülmüştür.⁴

3 Bkz. Carl Vett, *Kelâmî Dergâhı'ndan Hatıralar*, trc. Ethem Cebecioğlu, Ankara 1993.

4 Bkz. Yılmaz, Hasan Kâmil, *DVİA*, İstanbul 1995, c. 11, s. 348.

İşte kısaca hayatını tanıtmaya çalıştığımız Es'ad Erbili'nin Tasavvuf Mecmua'sında yayınlanan iki yazısını istifadenize sunuyoruz

Tasavvuf Dersleri⁵

(Bu, Cem'iyet-i Sûfiyye'nin her salı günü, kendi binasında düzenlemiş olduğu Tasavvuf Dersleri adlı sohbetlerin ikincisidir. Bkz. *Tasavvuf*, no:15, ss. 3-4)

Şeyh Es'ad Efendi Hazretleri tarafından takrîr edilmiştir.

Este'îzü billâh (sebbaha lillahi mâ fi's-semâvâti....)⁶ Bazı âyât-ı kerîmede da-hî "yüsebbihu" buyurulmuştur. Yani ezmine-i selâse ve dâimî sûrette her şey Hak Teâlâ Hazretlerini cemî' nekâyısdan tenzîh ve takdîs eder. Eşya zevi'l-'ukûl ve gayr-i zevi'l-'ukûl olmak itibâriyle iki kısma münkasemdir. Zevi'l-'ukûl olan kâlen ve zevi'l-'ukûl olmayan 'alâ rivayetin yalnız hâlen Hak Teâlâ Hazretleri'nin vahdaniyyet ve samedâniyyetini cemî' nekâyısdan berâetini ikrâr ve itirâf etmektedir. Zira ademden vücûda gelen bir 'âlemin bir Sâni-i Kadîm ve Hâlık-ı 'Azîm'e vahdâniyyet ve samedâniyyet gibi sıfat-ı kemâlî câmi' bir Zât-ı Vâcibü't-ta'zim'e ez- her-cihet ihtiyâcî edille-i kâtu'a ve berâhîn-i sâtî'a ile sâbit ve müberhendir. "Lev kâne fihimâ âlihietün illallâhü lefesedetâ"⁷ âyet-i celîlesinden anlaşıldığı üzere eşya ister nücûm ve kevâkib gibi 'ulvî, ister hayvânât ve nebâtât gibi süflî olsun binlerce senelerden beri lâ-yetegayyer ve lâ-yetzelzel bir kâide-i sâbite bir hikmet-i bâliğa üzere devâm ve istimrârı, katiyen delâlet ediyor ki, Cenâb-ı Hak'tan başka bir Allah yoktur.

Este'îzü billah "Hüve'l-evvelü ve'l-âhîru..."⁸ Hak Te'âlâ Hazretleri Evvel'dir, Ezelîdir. Âhir'dir, Ebedîdir, inkîzâ ve intihâdan münezzehtir. Zâhirdir, meşhûdâtın kâffesi eser-i kudretidir. Bâtındır, esrâr-ı ulûhiyyeti kâinâtın her zerresinde meknûndur ve cümlesine vâkıfur. Ya'ni sâbikan ve lâhıkan kâffe-i mevcûdât, Te'âlâ ve Tekaddes Hazretleri'nin envâr-ı vücûdundan in'ikâs etmiş bir takım zerrât ve mezâhirdir. Hakîkatta Zât-ı Ecellü Akdesi'nden başka bir mevcûd-ı müstakil yoktur. (La mevcûde illa Hû) Ma'a-mâfih Hakk Te'âlâ Hazretleri kendisine mahsus olan 'azamet ve ulûhiyet sıfatlarından hiçbir mevcûdu hissemend buyurmamış olduğundan 'abd, ni'met-i vücûd ile şükür ve kana'at ederek vazîfe-i 'ubûdiyyeti ihlâl ve ilkâât-ı şeytâniyyeye tebe'an mezâlik-i akdâm olan hulûl ve ittihâd gibi birtakım hayâlât-ı bâtıla ile iştigal etmemelidir.

"Hüve'l-lezî halaka's-semâvâti ve'l-arda fî sitteti eyyâmin."⁹ Cenâb-ı Hak öy-

5 Bkz. *Tasavvuf*, S. 15, s. 3

6 Haşr, 1; Hadîd, 1; Saff, 1.

7 Enbiyâ, 22.

8 Hadîd, 3.

9 Hadîd, 4.

le bir Kâdir u Kayyûm'dur ki : Eyyâm-ı sittede şu gördüğümüz semâvât ile kürre-i arzı halk ve ikmâl etmiş ve cümlesini dâire-i itâat ve inkıyadına dâhil buyurmuştur. İsteddiğini yapar, dilediğini ân-ı vâhidde icrâ eder. Cenâbı Allah, kâinâtı bir anda halk etmeğe kâdir iken, eyyâm-ı sittede irâde ve fermân buyurması esbâb ve âlâta vesâit ve edevâta muhtaç bulunan kullarına umur ve husûslarında isti'câl etmemek hikmetini talim içindir.

"Ye'lemü mâ yelicü fi'l-ardi ve mâ yahrucu minhâ ve mâ yenzilü mine's-semâi ve mâ ya'rucu fihâ."¹⁰ Arza dâhil olacak her bir habbe ve zerrât ile yerden çıkan kâffe-i nebâtâta 'âlimdir. Kezâlik semâdan nâzil olan katarât-ı emtâr ile, semâya 'urûc eden ebhire ve edhıneye vâkıfur. yât-ı Kur'âniyye'nin me'âni-i zâhiri ile berâber me'ânî-i bâtınası dahî ehâdis-i şerife ile sâbit bulunduğundan, bu âyet-i kerimenin işârât-ı bâtuniyesinde 'urefâ-yı ümmet: "Mâ yelicü fi'l-ardi" sâlikin kalbine vârid olan me'ârif-i rabbaniyeye, "ve mâ yahrucu minhâ" mükâşefât-ı kalbiyyeye, "ve mâ yenzilü mine's-semâi" esmâ-ı sıfât-ı İlâhiyye'den tereşşuh eden 'ulûm-i ledünniyyeye "ve mâ ya'rucu fihâ" kelime-i tayyibeye işâret olduğunu beyân buyurmuşlardır.

Turuk-ı 'aliyye ricâlinden bir zâta müracaattan maksat, sâlikin, zemin-i istidâdına maârif-i İlâhiyye bezirlerinin ekilmesidir. Yalnız zikir talimi değildir. Zira bu cihet mütâlâa-i kütüb ile de müyesser olabilir. Abdülkâdir-i Gîlânî-kaddesallahû sırrahû'n-nûrânî- Hazretleri müntesibîn-i tarikatlarına hitâben: "Ben sizin yalnız zâhirinizi tezyîne memûr değilim. Belki arâzi-i kulûbunuza ma'rifetullah fidanlarını dikmeye ve onları iskâ ve terbiye etmeye memûrum. Tâ ki büyüsün dal budak versin. Berk ve bârından istifâde olunsun." buyurmuşlardır.

Evet ; bir insan nefis ve şeytan gibi iki 'adüv-i ekbere mukâvemet edemeyeceğinden bunlara galebe etmek ve celâil-i mevâhib-i Rabbâniyye'den bulunan insaniyyet ve İslâmiyyet'in gayesi olan saâdet-i ebediyye ve selâmet-i sermediyeye nâil olmak için, turuk-ı 'aliyyeye 'arz-ı dehâlet Aleyhisselâtü ve's-selâm Efendimiz Hazretleri'ne müntehi olan bir silsiletü'z-zeheb-i ma'nevîye rabt ü inâbet etmek lâzımdır. Sâlik-i tarikat, ancak o manevi olan kuvvet, o Mevlevî olan muâvenet sâyesinde düşmen-i ikbâl ve reh-zen-i hâl ü istikbâli olan nefis ve şeytana galebe eder ve Hak Te'âla Hazretleri'ne, kemâl-i itaatla kendini mukarreb eyler. Yani sırât-ı müstakîm-i şeriattan zerrece inhiraf eylemez.

Kâle Te'âlâ "ve hüve me'aküm eynemâ küntüm"¹¹ malûm ola ki, bu ma'îyyet, ma'îyyet-i zâtiyye zemâniyye olmadığı gibi, hulûl ve itihâd tarikiyle de değildir. Belki mecmû'-ı mezâhirde şimşek ziyâsı gibi mücerred zuhûr ve huzûr tarikiyledir. Yani Hazret-i Allah cemî'i efâlinize, kâffe-i ahvâlinize vâkıfur, âlimdir, nâzırdır, semâvât ve aradinde her ne ki mevcud ise kendi mülküdür ve herkesi

10 Hadid, 4.

11 Aynı âyet-i kerime.

a'mâl-i sâlihâsı veya fâsidesi nisbetinde cezalandırmak, hakk-ı sarîhidir. Bu âyet-i celileyi bildikten sonra âhâd-ı nâsın huzûrunda ef'âl-i kabîhayı irtikâb edemeyenler, huzûr-i akdes-i Bârî'de ne cesaretle o ef'âl-i kabîhaya tasaddî edebilecekleri cidden şâyân-ı hayrettir. Acaba bu gibilere de âkil denilir mi?

Hak Teâlâ Hazretleri vahdet, kudret, kibriyâ ve 'azamet gibi bazı sıfât-ı ilâhiyesini beyân buyurdıklarını müteakip kullarını Zât-ı Eccl-i 'Alâsı'na ve Resûl-i Zîşân-ı Müctebâsına îmâna yanî inkiyâd ve itaate ve infâk-ı mal sûretiyle muhtâcîne muâvenete memûr buyurmuştur. Zîrâ amel ve ibâdetten 'ârî olan bir îmânın, bir kavî-i mücerredin sebab-i necât olamayacağı hadîs-i şerifte beyân buyurulmuştur. Kezâlik vucûb için olan emr-i ilâhi mücibince zekât ve tasadduktan imtina' edenler; evvelâ Hâlık-ı Azîm'e âsî olacakları gibi, hukuk-ı nâsî dahî ibtâl etmiş ve buhalâ sınıf-ı sâfilîne dâhil olmuş olurlar. Bahilîn ise bilâ- 'azâb velâ 'ikâb dâhil-i cennet olamayacağını Muhib-i Sâdık -'aleyhi's-salâtü vesselâm- Efendimiz Hazretleri hadîs-i şeriflerinde ma'al-kasem beyân buyurmuşlardır.¹² "el- 'Abdü ve mâlûhû li-mevlâhu" kâidesince kulların yed-i tasarrufuna tevdi' buyurulmuş olan mal ve servetin kâffesi, hakîkatte Hak Teâlâ Hazretleri'ne ait olmakla berâber, îmân ve itâat ve infâk-ı mâl ile fukarâ ve du'âfâyâ muâvenet eden ashâb-ı merhametin fazlen ve keremen ecr-i kebir ile talîf ve tebşîr buyurulmuş oldukları mevâhib-i seniyye-i ilâhiyyedendir. Lâkin bu gibi sıfât-ı hasene ile mevsûf olamayanların haklarında beşâret olmadığı şöyle dursun bir takım vâid ile de tehdîd buyurulmuş oldukları nazar-ı 'itibâr ve gayretten dûr tutulmamalıdır.

Kelâmî Dergâhı postnişini Şeyh Es'ad Efendi Hazretleri tarafından takrîr buyurulmuş olan ders-i şeriftir.

Ders-i şerif³

Bismillâhirrahmânirrahîm

Kâlallâhu Tebâreke ve Te'âlâ : "Ve mâ leküm enlâ tünfikû fî sebîlillâhi ve lil-lâhi mîrâsü's-semâvâtî ve'l-ard."¹⁴ Bu âyet-i celîle mü'minlerin sebab-i necât ve bâdî-i duhûl-i cennâtı olan sadakâta bi-hakkın ri'âyet etmeyen kûteh nazaran-ı ümmetin hâminden istiğrâb sûretiyle fermân buyurulmuştur. Evet hakîkatte ağniyâ ve ashâb-ı servetin infâk fî sebîli'l-lâh hususundaki tesâmuh ve tehâvünü cidden şâyân-ı teessüftür. Zîrâ Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz Hazretleri: "eş-Şahîhu lâ yedhülül'l-cennete"¹⁵ yani bahîl olan kimse kable'l- 'azâb cennete dâhil

12 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut, 1351, 1/281 vd.

13 Bkz. *Tasarruf*, s. 25, ss. 4-5. Bu yazı Cem'iyet-i Sûfiyye'deki dördüncü sohbettir.

14 Hadid, 10: "Size ne oluyor ki Allah yolunda infâkta bulunmuyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."

15 Aclûnî, *a.g.e.*, 1/281.

olamaz, buyurmuşlardır. Kezâlik, “es-sadakatü efdalü mine’s-sıyâmi ve’s-sıyâmü cünnetün mine’n-nâri” yani sadaka Ramazân-ı Şerifin gayrinde vâkı’ olan sıyâm-dan efdaldır. Savm ise insânı nâr-ı cahîmden vikâye için kalkan makamındadır. Buyurmuş olduğu gibi, zekât hususunda dahî “lâ yakbelü’llâhu’l-îmâne ve’s-salâte illâ bi’z-zekâtü” yani “zekât vermeyenlerin iman ve salâtını Cenâb-ı Hak şayan-ı kabûl buyurmaz.” Kezâlik “Malının zekâtını vermeyen yevm-i kıyâmette nar-ı cahîmdedir” meâlinde bir hayli ehâdis-i şerîfenin vârid olduğu dîn-i mübîn-i İslâm sâyesinde ‘azâb-ı elîmden kurtulmak emelinde bulunan erbab-ı ‘ukûlün ma’lumu olsa gerektir. Şu mukaddimeyi, şu hakikat-ı mücessemeyi serd-i beyân-dan sonra, biraz dahî âyet-i celîleden murâd olan hulâsa-i ma’nânın terceme ve tefsirini beyân edelim. Ma’lum ola ki Cenâb-ı Hakk-celle ve ‘alâ-Hazretleri’nin, “ve mâ leküm en lâ tünfikû” cümle-i celîlesinde vâkı’ olan hitâb-ı müstetâbı, ‘umûm ehl-i imana karşı bulunduğu cây-ı iştibâh değildir. Ya’nî, ey cemâ’at-ı mü’minîn, mâl-ı dünyânın sûret-i sarfı ile sarfında mevcûd olan fevâid ve muhas-senât bir hayli âyât-ı beyyinât ile tebilîğ ve isbâtta sonra infâk fî sebîlillâh mes’ele-i mühimmesinden sizleri men’eden ne gibi şeylerdir. Acabâ dâru’l-fenâ-yı dünyâda bâki olmadığınızı ve dâru’l-bekâ-yı ‘ukbâya intikâl etmeye mecbur bulunduğunuzu ve bâ-husûs elinizde mevcûd olan bi’l-cümle emvâl ve eşyâdan yalnız bir kefen miktârını alıp sâirlerinin terki ile mahkûm olduğunuzu bilmedi-niz mi? Muhakkak biliniz ki, elinizde mevcûd olan mâl ve servetten ayrılacak-sınız. Herşeyiniz Cenâb-ı Hayy-ı Bâkî’ye intikâl eder ve istediği kullarına ihsân ey-ler. Sizler dahî nâil olduğunuz fırsattan mahrûm olarak terk-i hayât edersiniz. yât-ı celîlenin sâha-i tefsirinde mevcûd olan kemâl-i vus’at nokta-i nazarından burada dahî birkaç ma’na-yı mühimmeye işâret vardır.

Birincisi: Kirâhanelerinde ikâmet etmekte olan müste’cirîn, bir haneden diğer hâneye naklederken bütün eşyâsını kendisiyle götürüp sevgili emvâlinde bir şey terketmeyeceyi ma’rûf ve müte’âref olduğu halde, herşeye muhtâc olan hâ-ne-i kabre gidenler sevgili eşyalarından kısmen olsun bir şeyi berâberlerinde gö-türmemeleri cidden şâyân-ı tahayyur ve tahassürdür.

İkincisi: Cenâb-ı Hakk’ın kendi kullarına emâneten ihsân buyurmuş olduğu fazla emvâlden bir sûretle ayrılacağı, mevt ile olsun mefârik olacağı cây-ı iştibâh değildir. Şu kadar var ki it’âm-ı fukarâ, iksâ-yı du’afâ, inşâ-i mesâcid, ihyâ-i me’âbid ve bâhusus ‘izzet-i İslâm ve kuvvet-i ehl-i îmân için vücûdu vücûb tah-tında bulunan edevât-ı harbiyye ve vesâit-i nakliyyeye sarf ve mu’âvenet sûretiy-le olan mufârakat ‘âcilen olsun, âcilen olsun câlib-i medh ü sevâb olacağı bedî-hî iken mahzâ hisset-i tabî’at ve denâet-i cibilliyet yüzünden, veyahut âyât-ı Kur’ânî’ye ve ehâdis-i Peygamberî’ye ‘adem-i itimâd cihetinden şenâ’at-i buhlî, şerâfet-i semâhat üzerine tercîh edenlerin, ya’nî fazla-i emvâlini kısmen olsun vücûh-i mezkûrenin birisine sarfetmeyerek ‘âkıbet, mevt ile mufârakat eyleyen-

lerin mustahakk-ı 'azâb ve 'itâb olmaktan havf ve tevakkî cylememeleri, hakîkaten cây-ı teessüf ve telehhüftür.

Şunu da arz edelim ki bu âyet-i celile hakkında vâki' olan tercüme-i fakîrâne-min Tasavvuf cerîde-i mu'teberesinin bir köşesinde kayd ü kabûlü mukarrer bulunduğundan ekâbir-i sûfiyeden bir zât-ı 'âlî tarafından şu makamda beyân buyurulmuş olduğu bir nüktenin ifâdesini fâideden hâlî görmedim. Şöyle ki, Hakk Te'âlâ Hazretleri malı ve serveti kulûb-ı nâsın mahbûb ve matlûbu halk etmiş olduğundan zekât-ı meşrû'ayı farz ve sadakât-ı sâireyi mesnûn buyurmuştur. Binâen 'aleyh Cenâbı Hakk'ın gayrisini mahbûb ittihâz etmeyen 'ârif-i billâh olan zevâtın mal ve servetine zekât ve sadakanın taalluk etmemesi lazımgelir. Ma'amâfih namaz gibi zekâtın dahî farz olmasındaki hikmet nedir? Tarzında bir suâl, vârid-i hâtır olmuş ise cevâben, 'ârif-i billâh olanların yani vahdetü'l-vucûd makâmına nâil ve zerrât-ı âlemin kâffesi bir şems-i hakîkatın eseri bulunduğu kâil olan zâtların, kendi nefislerini, kâffe-i mahlûkâtın nefisleriyle berâber mevcûd görmekte ve nüfusun bir kısmı zâhid ve kısm-ı diğeri mal ve servete tâlib ve ragib bulunduğundan 'ârifübillâh dahî kısmen zâhid kısmen ragib demektir. Binâenaleyh edâ-i zekât ile mükellef bulunması icâb eder, te'vîl-i sahih ile mukâbele buyurmuşlardır. E'azze'llâhu's-şer'a, Hakk Te'âlâ Hazretleri kullarından bir ferd-i âferîdeyi velî olsun nebî olsun ahkâm-ı celîle-i şer'iyelerine ittibâ'dan müstesnâ buyurmamıştır.

Mevlâ cümlemizi o sırât-ı müstakîmden ayırmasın, âmîn.

"Ledünnî ilim"e gelince; bunun, Allah Teâlâ'nın, muttakî velîlerinin ve salih kullarının kalplerinde ortaya çıkardığı (feth) bir ilim olduğunda kuşku yoktur. Bu ilmin başkalarına değil de sadece onlara bahsedilmesinin nedeni, anılan nitelikteki insanların, Allah'ın çirkin gördüğü şeylerden kalplerini arındırmaları ve O'nun hoşnut olacağı davranışlarda bulunmalarıdır. İşte, Hz. Ali'nin "[Bende] Allah'ın, kitabında kula bahsettiği anlayış ve idrakten öte [özel bir bilgi] yoktur" sözüyle ifade ettiği şey de budur. Nitekim bir rivayette de "Kim bildikleriyle amel ederse, Allah ona bilmediklerini de öğretir" denilmiştir. Ayrıca Kur'ân da bunu pek çok yerde vurgulamıştır. Bu cümleden olmak üzere Kur'ân'da, "Hâlbuki onlar, kendilerine tavsiye edilen şeyi yapmış olsalardı, bu, kesinlikle onların yararına olurdu ve onları [imanlarında] daha güçlü kılardı. Bu durumda biz de onlara katımızdan büyük bir mükafat verir ve onları dosdoğru bir yola yöneltirdik" buyurulmuştur.

İbn Teymiyye